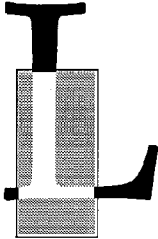

BLANCA PALMADA

LA REPRESENTACIÓ DE LES PALATALS*

(*) Aquest treball s'ha beneficiat de la recerca corresponent als projectes DGICYT PB93-0893-C04-03 i CIRIT CS93-5.005, aquest últim al *Grup de fonologia* de la Universitat de Girona. Els treballs de Joaquim Rafel (1978, 1981) em van convèncer de l'interès de l'estudi de les palatals. Vull agrair igualment el profit que he tret de la discussió del treball allà on l'he presentat (Palmada 1992a, 1994a; Palmada & Serra 1993).

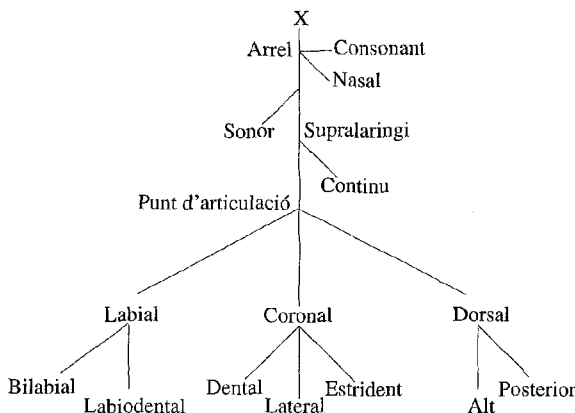
a teoria fonològica que es construeix en el marc de la gramàtica generativa ha seguit una evolució paral·lela a la que s'ha donat en la sintaxi. El canvi més important dels últims anys ha estat el desplaçament de l'interès de les regles a les representacions. L'estratègia que s'ha seguit respon a la instrucció "definiu bé les representacions i els processos en derivaran planerament". Ha semblat que era encertat buscar les regles més simples encara que les representacions haguessin de ser, per força, més complicades. La raó de fons d'aquest canvi de plantejament és el convenciment que les representacions estan més compromeses en el disseny final del sistema. La nova visió afavoreix així, també, la versemblança del model: la proliferació de regles complexes que actuen de forma independent és substituïda per representacions que es posen a prova en cadascun dels processos que les afecten. L'estudi de la representació de les palatals del català m'ha de permetre mostrar els beneficis d'aquest canvi de perspectiva en el model teòric.

La sofisticació de les representacions s'ha obtingut sobretot a partir de la incorporació de dues teories: la *geometria dels trets* i la *subspecificació*. Totes dues recullen observacions clàssiques en la descripció del comportament dels sons de les llengües. La geometria dels trets pretén que les característiques que defineixen els segments mantenen relacions jeràrquiques. S'argumenta, des d'aquesta teoria, que les connexions entre els trets són diverses i complexes i es proposa abandonar les matrius inordenades que no reflecteixen aquestes relacions. Una de les aportacions més destacades del

model jeràrquic són les agrupacions o nodes que defineixen classes de trets. El principal compromís que s'assumeix és la justificació de totes les agrupacions que presenta el model. Les representacions que s'admeten han de trobar un correlat en les operacions que es donen efectivament a les llengües. El conjunt de trets o propietats que defineixen un segment han de coincidir abans de l'Arrel, que és el node més alt de la jerarquia, vegeu (1). La connexió de l'Arrel amb una X o unitat de l'esquelet determinarà que les propietats que recull coincideixin amb la durada d'un segment. L'expressió d'una geminada exigeix l'associació d'una mateixa Arrel a dos moments temporals, a dues Xs.

En la versió del model jeràrquic que assumeixo en aquest treball, la classificació inicial correspon a l'operació de destriar els trets laringis i els supralaringis. Els primers tenen el seu correlat articulatori localitzat a la glotis i per descriure el català en farem prou amb el tret Sonor, que pot ser positiu o negatiu. Els trets supralaringis es relacionen amb els articuladors i els ressonadors supraglòtics; el node que els agrupa, el *Supralaringi*, es bifurca per distingir els trets que es relacionen amb la manera, bàsicament Continu, i els de Punt d'articulació.¹ En la situació més general, vàlida també per a l'anàlisi del català, Continu és l'únic dependent del node Manera. Com en el cas del node Laringí i el tret Sonor, no es pot defensar un node Manera amb un únic component perquè qualsevol operació que es pugui formular fent referència al node es pot descriure també directament sobre el tret Continu. L'organització del node Supralaringi tal com el presento distingeix, doncs, dos grups: el tret Continu i el node de Punt d'articulació. L'existència de fenòmens que afecten els sons que presenten les mateixes especificacions de continuïtat i punt d'articulació constitueix la principal base empírica a favor d'aquesta proposta. L'agrupació de la continuïtat i el punt d'articulació sota el mateix node ajuda a explicar la importància de les relacions entre aquestes dues característiques dels segments.

(1)

(1) Vegeu una discussió detallada de l'organització del node Supralaringí i dels efectes en la fonologia del català a Palmada (1991, 1993a, 1994b i 1994c). El node Manera té sentit quan ha de recollir més d'un dependent. És el cas de les llengües semítiques, que fan cas també del tret Sonant en la definició de les restriccions de coapariació en els radicals (McCarthy 1986; Yip 1988).

M'ocupo tot seguit dels components del node Supralaringi. Tractaré primer del tret Continu i després dels aspectes referits al node Punt d'articulació que són més rellevants en la meua anàlisi. Començaré a introduir també els aspectes bàsics de l'altra teoria que ha complicat les representacions en benefici del conjunt, la teoria de la subespecificació.

El tret Continu és el que es refereix més directament al grau de tancament, pot presentar dos valors o especificacions ('+' i '-'). L'especificació [+continu] caracteritzant un segment indica que no es dona interrupció del pas de l'aire durant la seva producció. Alternativament, el valor negatiu es refereix a la interrupció del pas de l'aire. Com que Continu es defineix respecte de la cavitat bucal els sons nasals són [-continu], en aquests segments el pas és lliure per la cavitat nasal però no per la que correspon a la boca. La teoria de la subespecificació obliga a representar de diversa manera la informació redundants i la que és estrictament necessària. Així, les representacions bàsiques poden recollir només les característiques que no es poden fer derivar d'alguna altra propietat. Sembla generalment acceptat que, dins el grup de les obstruents, només les sibilants i les labiodentals són especificades respecte del tret Continu, amb el valor positiu.²

La justificació de l'altre component del Supralaringi, el node Punt d'articulació, té sobretot una base articulatòria però s'hi poden reconèixer també implicacions acústiques. En aquest sentit convé destacar que les característiques de punt d'articulació afecten el senyal acústic amb realitzacions diferents d'una mateixa estratègia consistent a variar les característiques dels ressonadors. L'oportunitat de tractar la informació referida al punt d'articulació sota un constituent únic es pot apreciar fàcilment si s'observa que el recurs a aquest terme general és corrent en els treballs descriptius d'ús general. El català presenta assimilacions sistemàtiques que s'han definit informalment moltes vegades com a assimilacions de punt d'articulació. Els estudis fets mostren que es poden descriure adequadament totes les actuacions que s'esdevenen a la cavitat bucal sobre la base de tres característiques bàsiques que corresponen als tres articuladors que poden actuar independentment: Labial, Coronal i Dorsal. La correspondència articulatòria de Labial són els llavis, de Coronal la part frontal de la llengua i de Dorsal el cos de la llengua. L'organització interna del node Punt d'articulació caracteritza els segments a partir de l'articulador compromès en la seva realització, es fixa en els articuladors actius que són elements dinàmics i això distingeix aquest model de la versió anterior que prenia com a referència les zones on es produïa l'articulació.³ Hi ha dos nivells subordinats dins del node de Punt d'articulació: el dels articuladors i el dels trets. Els trets s'agrupen segons l'articulador que els executa. Els articuladors són caracteritzacions privatives, poden ser presents o bé absents segons si són activats o no. Els trets, per altra banda, defineixen amb més detall la manera com actua l'articulador que els domina i sembla que poden ser positius o negatius. En el gràfic de (1) hi ha els trets que poden completar la informació referida als articuladors.

Abans d'entrar en la caracterització de les palatals convé veure les prediccions de la teoria de la subespecificació en relació al punt d'articulació. Una aportació destacada

(2) Vegeu, però, Palmada (1992b, 1995) per a una argumentació a favor de l'absència del l'especificació de Continu en les labiodentals.

(3) Noteu que el terme *Punt d'articulació*, heretat del model precedent, no és gaire encertat. *Articuladors* s'adiu més amb el contingut real d'aquest node.

d'aquesta teoria és la contribució a l'objectiu d'entendre les asimetries que s'observen entre certes classes de sons, el poder per explicar coincidències en el comportament dels segments que s'interpreten com a no marcats. Un cas que ens tornarà a interessar més endavant és l'actuació dels sons alveolars o coronals. Si ens fixem en el punt d'articulació, l'estatus especial de les coronals enfront de les labials o les velars és clar. Sovint les coronals assimilen el punt d'articulació d'una altra consonant mentre les labials i les velars mantenen l'articulació original. En els estudis tipològics s'observa que les obstruents coronals són presents fins i tot en els sistemes més simples i són escollides amb molta freqüència per les regles que seleccionen els segments més senzills, com les de les operacions d'èpètesi. La fonologia del català, considerada aïlladament, també informa sobre el caràcter no marcat de l'articulador Coronal.⁴ Tot plegat ens força a caracteritzar Coronal com un articulador subespecificat i, per tant, absent de les representacions subjacents. El mecanisme que utilitza la teoria per explicar aquestes diferències és força transparent: les consonants labials o velars tenen aquestes característiques marcades a les representacions, els articuladors implicats hi són presents. En la representació de les coronals, en canvi, no hi ha cap especificació que informi sobre el punt d'articulació. Paral·lelament, els processos d'assimilació s'interpreten com el resultat d'una operació d'escampament. El segment que desencadena l'assimilació escampa els seus trets i el segment que és el blanc del procés només els pot rebre si té lliure la posició corresponent.

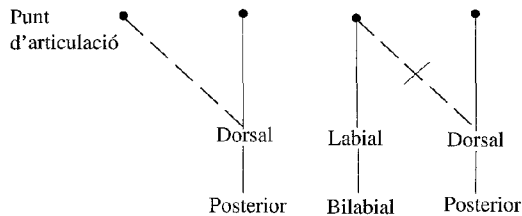
Dins el conjunt dels sons alveolars o coronals hem de distingir, però, entre els que efectivament s'assimilen a qualsevol altre punt d'articulació i els que presenten unes possibilitats d'assimilació molt més restringides. En el primer grup hi situarem l'obstruent ([t]-[d]) i la nasal ([n]). El segon grup el formen la lateral ([l]) i l'estrident ([s]-[z]). La nasal servirà per il·lustrar la situació del primer grup. Les àmplies possibilitats d'assimilació de la nasal alveolar s'aprecien clarament quan les comparem amb les de les altres nasals, amb punts d'articulació diferents. L'alveolar adopta el punt d'articulació de la consonant que segueix (2a). La labial, en canvi, varia només mínimament per adaptar-se a la labiodental en l'últim parell de (2b). La nasal velar i la palatal no abandonen mai el seu punt d'articulació original (*ti[ŋ p]ressa, a[ŋ f]àcil*).

(2)	a.	só[n]	b.	so[m]
		só[ŋ d]òcils		so[m d]òcils
		só[n s]avis		so[m s]avis
		só[n r]ossos		so[m r]ossos
		só[nʲ ʒ]oves		so[m ʒ]oves
		só[nʲ ʎ]iures		so[m ʎ]iures
		só[ŋ g]rans		so[m g]rans
		só[m p]etits		so[m p]etits
		só[m] fàcils		só[m] fàcils

(4) Vegeu a Palmada (1990, 1993b) la contribució de la teoria de la subespecificació a l'estudi del comportament especial de la vocal [ɔ] del català oriental.

Formalment, l'operació que correspon al procés d'assimilació es concreta en l'escampament de l'articulador present a posicions buides o no especificades per a la propietat que s'escampa.⁵ La direcció de l'escampament és, en aquest cas, de dreta a esquerra. L'articulador Dorsal s'escampa regularment a (3a), corresponent a (2a), però l'assimilació no pot tenir lloc a (3b), que fa referència a (2b). En la representació de (3b) el node Punt d'articulació ja és ple, un altre articulador –Labial en aquest cas– ocupa la posició. La diagonal que talla la línia discontinuïta indica que l'escampament no és possible.

- (3) a. só[n]
só[ŋ]grans
- b. so[m]
so[m]grans

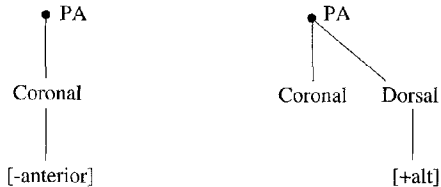
El segon grup en el conjunt de les coronals el formen la lateral ([l]) i l'estrident ([s]-[z]). Aquests segments només s'assimilen si no han de renunciar al seu articulador primari. Així, la lateral coronal només accepta canviar un detall de l'activitat de l'articulador Coronal i esdevé dental a *e[l] d]ia*, però no passa a ser labial o labiodental (*e[l p]a*, *e[l f]oc*) perquè aquest canvi la forçaria a abandonar Coronal. La mateixa situació es planteja amb la coronal estrident: la [s] de *més* no es torna labial a *mé[s p]a* ni dorsal a *mé[s k]alor*. Les diferències que s'observen en el comportament de les coronals en els processos assimilatoris s'han de poder atribuir a diferències en les representacions. Es pot defensar, així, que les coronals que s'assimilen amb facilitat, les del primer grup, no tenen cap especificació referida al punt d'articulació. En la mateixa línia, les que presenten més restriccions en l'assimilació tenen l'articulador Coronal present a la representació, són les del segon grup, [l] i [s]. Sembla encertat, a més a més, relacionar aquestes restriccions en l'assimilació amb el caràcter lateral i estrident. Formalment, l'expressió d'aquesta relació es pot concretar dient que les característiques Lateral i Estrident depenen jeràrquicament de l'articulador Coronal. La presència excepcional de l'articulador no marcat en la representació d'una [l] o una [s] queda així justificada per la necessitat de caracteritzar el segment en qüestió com a lateral o estrident i per la dependència d'aquestes propietats respecte de l'articulador Coronal.⁶

(5) El balear assimila lliurement les consonants amb independència del punt d'articulació original. En aquest sistema el caràcter buit dels segments s'aconsegueix a partir d'una operació prèvia de desassociació justificada independent.

(6) La convenció que explica la presència de l'articulador Coronal es coneix com a *Node Generation* (Archangeli & Palleyblank 1986) i estableix que "A rule or convention assigning some feature or node A to some node B creates a path from A to B". Vegeu a Palmada & Serra (1991) la proposta d'una estructura de dependència doble, amb Lateral dependent de Sonant i de Coronal, i Estrident dependent de Continu i de Coronal.

La definició d'articuladors independents reunits en el node Punt d'articulació deixa oberta la possibilitat de segments producte de la intervenció conjunta de més d'un articulador. L'exemple típic són les labiovelars, que combinen l'activitat dels llavis i del dors lingual. Argumentaré que el comportament de les palatals del català recomana igualment una representació amb dos articuladors o de *segment complex*. Aquest tipus especial de segments es caracteritza pel fet que en la seva producció intervien almenys dues constriccions en punts diferents del tracte. Aquestes constriccions són executades per dos articuladors diferents de manera simultània. En relació a la representació de les palatals, les opcions que s'han de sotmetre a valoració són les de (4), on PA resumeix *Punt d'articulació*.

(4) a SEGMENT SIMPLE b. SEGMENT COMPLEX

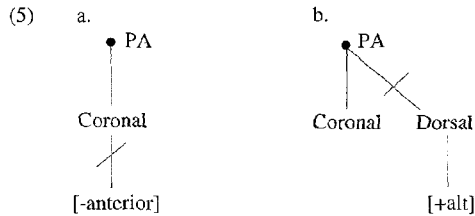

Tant la versió de segment simple com la de segment complex coincideixen en la distinció de dos components. La palatalitat estricta, d'una banda, representada pel tret [-anterior] a (4a) i per la combinació Dorsal / [+alt] a (4b) i, de l'altra, el caràcter coronal que s'expressa amb la presència de l'articulador Coronal tant a (4a) com a (4b). Per definir les relacions jeràrquiques entre aquests dos components s'han d'estudiar les operacions que actuen sobre cadascun dels components de manera independent. El test mínim demana l'anàlisi de la despalatalització i de la pèrdua de Coronal.

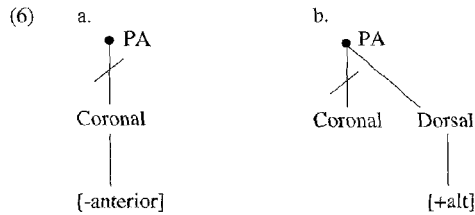
La despalatalització o eliminació del caràcter palatal es pot il·lustrar amb unes alternances ben documentades de l'alguerès, descrit per Kuen (1932-34).⁷ Les palatals de [ka'vaʎ], [a'keʎ] i [a'ɲ] deixen de ser-ho en els grups [kaval'bo], [akes pa'raw] i [am pa'sat]. Les dels dos primers exemples, la lateral i l'estrident, perden la palatalitat però no passen a ser labials perquè no poden deixar córrer l'articulador Coronal. La nasal palatal del mot [a'ɲ], en canvi, deixa de ser palatal i s'assimila amb la facilitat pròpia dels segments sense cap articulador marcat (vegeu (2) i (3)). L'eliminació de la palatalitat es pot expressar sense problemes tant en la representació de segment simple com en la de segment complex. Els gràfics de (5) recullen l'operació que convé en cada cas: la diagonal marca la desassociació de la indicació del caràcter palatal, que és eliminada de les representacions. La despalatalització no entra en contradicció amb cap de les dues representacions. El seu estudi no contribueix, per tant, a l'avaluació de les opcions de (4), a la decisió de si convé una estructura de segment simple o de segment complex per a les palatals.⁸

(7) Vegeu, però, Serra (1996, en premsa).

(8) Interessa esmentar, però, aquests fets perquè Lipski (1989) els ha utilitzat en l'argumentació. El procés que estudia es fonamenta en les alternances *bello-beldad*, *desdeñar-desdén* de l'espanyol. La realitat d'aquest fenomen ha estat discutida amb raó per Hualde (1989). Noteu, encara, que el procés de l'alguerès no actua específicament sobre la palatalitat sinó que afecta tot el node de Punt d'articulació; així, es perd també el caràcter labial quan [l'últim] passa a ser [l'últim 'kwalt] després de l'assimilació.

L'aportació principal a l'estudi de la representació de les palatals ve dels processos que comporten la pèrdua de Coronal. L'observació rellevant és el fet que la desaparició de l'articulador Coronal no comporta la despalatalització del segment. Aquesta realitat és incompatible amb la representació de segment simple representada novament a (6a). Tot seguit presentaré els processos de vocalització de palatals del balear i proposaré una anàlisi que utilitza crucialment el caràcter de segment complex que vull defensar per a les palatals del català, representat a (6b).

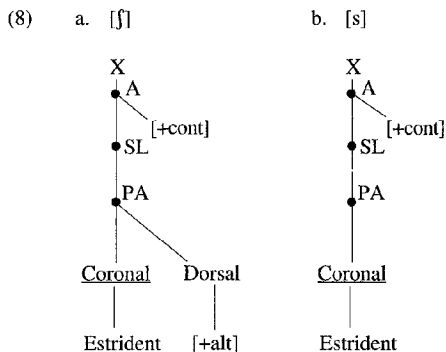

En els sistemes de Mallorca i Menorca es pot descriure clarament un procés de *desintegració* que afecta segments palatals.⁹ En un context fonològic específic, els dos components de les palatals es destriren. El component palatal estricte és, en certa manera, el guanyador, el que treu un profit clar del procés. Veurem així com la palatalitat passa de ser una articulació secundària a assumir el paper d'articulador primari del segment un cop ha tingut lloc la desintegració dels components. L'anàlisi dels dos processos actius de vocalització de palatals en balear permet apreciar el destí diferent del component no palatal dels segments afectats. Presentaré primer els efectes del procés sobre la palatal estrident i m'ocuparé després de la nasal. Les alternances que recullo a (7) deixen resseguir el pas d'un segment palatal estrident (fricatiu o africacat) a [j], quan segueix una altra consonant.

(7)	'peʃ	peix	pej'frit	peix frit
	kə'laʃ	calaix	kəlaʃ'gran	calaix gran
	to'deʃ	t'ho deix	todej'tot	t'ho deix tot
	'futʃ	fuiç	fujtod'duna	fuiç tot d'una
	'vatʃ	vaig	vaj'di	vaig dir
			vaj'kawɾə	vaig caure

(9) Les dades del mallorquí són de l'excel·lent estudi de Bibiloni (1983). Ignasi Mascaró m'ha informat sobre les característiques del procés a Menorca.

Per mostrar els passos que es poden justificar en el procés de canvi em centraré en la palatal estrident no africada sorda [ʃ]. La representació que proposo per a aquest segment és la de (8a), com a segment complex. La contrastació amb la representació de l'estrident alveolar o coronal pura [s] de (8b) permet veure que l'expressió de la palatalitat es concreta en la presència d'un segon articulador Dorsal amb el tret [+alt].

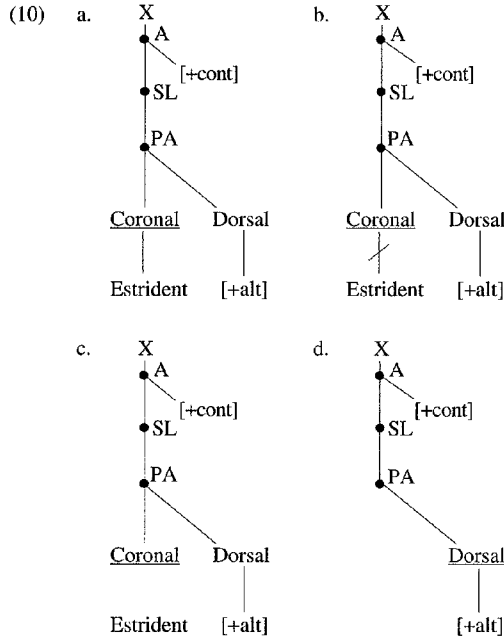
Estudis anteriors han evidenciat la conveniència de definir l'*articulador primari* d'un segment.¹⁰ Un cop fixat el concepte, s'ha vist també l'interès de plantejar l'exigència de la presència d'un articulador primari com una condició de bona formació sobre les representacions. En els gràfics de (8) l'articulador que s'ha d'interpretar com a primari ha estat subratllat. En l'anàlisi que proposo per als processos de vocalització de palatals vull mostrar també la conveniència de considerar aquesta exigència com una condició activa al llarg de la derivació. La formulació pot ser la de (9) i s'ha de veure com una restricció que força els segments a identificar el seu articulador primari.

- (9) *Condició de l'Articulador Primari*
Tots els segments han de tenir un Articulador Primari.

Aclarits els aspectes bàsics de les representacions, convé descriure en els termes més simples el procés que hem definit informalment com a desintegració o vocalització i que correspon a les alternances de (7). L'operació fonològica que desencadena el canvi es pot formular com una instrucció que mana desassociar la propietat Estrident de la representació original, (10a). Tal com he indicat anteriorment, en les convencions gràfiques aquesta operació s'expressa amb una diagonal que talla la línia d'associació entre la propietat afectada i els altres atributs del segment (vegeu (10b)). La representació que queda després d'aquesta operació, (10c), s'ha de revisar. Hem vist abans que l'articulador Coronal té l'estatus de no marcat. La seva presència a les representacions només es pot justificar pel fet que hi concorre un dels trets que hem convingut a dir que en depenen, el tret Estrident. L'operació que ha desassociat Estrident ha eliminat també

(10) En el treball de Sagey (1986) el terme és *Major articulator* i la definició la següent: "A major articulator in a segment is an articulator to which the phonological degree of closure features of the segment apply."

l'excusa que permetia la presència de Coronal i ara, necessàriament, aquesta informació redundant ha de desaparèixer de la representació.¹¹ El segon articulador, Dorsal, queda així com a únic articulador del segment i la Condició de l'Articulador Primari de (9) força la representació a identificar-lo com a primari (noteu el subratllat a (10d)).

La propietat que definia el segment com a estrident ha quedat *flotant* a (10c), sense línies d'associació que la connectin a una Arrel i a un moment temporal concret. Una convenció general determina que els elements que no s'associen no poden ser interpretats i són elidits. No es pot mantenir la seva permanència en les representacions i la convenció que els elimina es coneix com a *Condició d'esborrament d'elements esgarriats* (en anglès, *Stray Erasure*).

Ens podem imaginar almenys dos altres destins per a la propietat o *autosegment* Estrident que el podrien salvar de l'elisió. Primer, Estrident podria tornar a associar-se al segment creant altra vegada la necessitat d'un articulador Coronal. L'obstacle principal per aquesta operació és el fet que la representació de partida és ara (10d), una representació ben formada amb un articulador primari Dorsal, i no existeix en català ni en cap altra llengua un segment bàsicament Dorsal amb una articulació secundària Coronal. Convé comentar, en relació amb això, que l'operació de deslligar Estrident

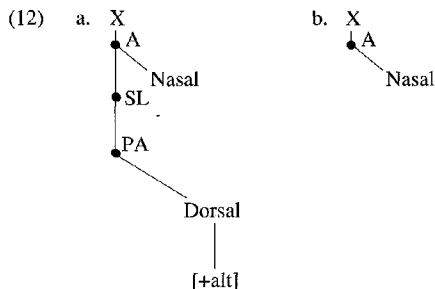
(11) La desaparició de Coronal es pot atribuir a una convenció general que es coneix com a *Node Pruning* (Archangeli & Pulleyblank 1986). Aquesta convenció obliga a eliminar les connexions quan desapareix l'element connectat que les justificava.

s'haurà aplicat també a les estridents no palatals com la de (8b), i en aquest cas sí que serà possible la reassociació d'Estrident. La diferència bàsica respecte de la palatal és l'absència d'un articulador secundari. En la representació de [s] no hi ha un substitut potencial de l'articulació Coronal que pugui ocupar el lloc d'articulador primari, forçat per la Condició de l'Articulador Primari. Així es pot explicar com és que la vocalització afecta només els segments amb dos articuladors. L'altre destí que podem imaginar, tentativament, per a l'autosegment Estrident és que pugui crear la seva pròpia posició al marge de la [j]: que el resultat de la desintegració de la [ʃ] fos [js] i no simplement [j] tal com mostren els exemples de (7). Un cop combinat, el mot [ˈpejʃfrit] podria donar [pejsˈfrit] en lloc de [pejˈfrit]. Una solució d'aquest tipus tindria poques oportunitats en contacte amb un altre procés de la fonologia balear: la simplificació dels grups de consonants. La descripció més simple d'aquest procés es resumeix com l'elisió de la segona consonant d'un grup de tres. Esquemàticament, CCC passa a CØC en els exemples que segueixen: *animals petits* [ənimalpəˈtits], *plats grocs* [plagˈgrɔts], *vuit nins* [vuɟˈnins].

Hi ha encara un altre procés de vocalització actiu a Mallorca i a Menorca: el canvi de la nasal palatal [ɲ] a [j] en el mateix context en què s'esdevé la vocalització de les estridents. Les alternances que ens interessen ara són les de (11).

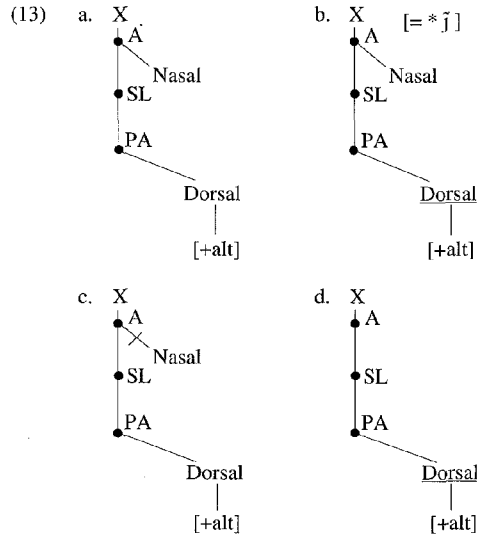
(11)	'aɲ	any	ajɲ'kurt	any curt
			lajmpə'sat	l'any passat
			lajɲfi'fantə	l'any seixanta
			'ajns	anys
	'paɲ	pany	'pajns	panys
	'ɫuɲ	lluny	ɫujndə'tu	lluny de tu ¹²

Les representacions que corresponen a la nasal palatal i a la nasal coronal o alveolar simple són les de (12). D'acord amb el compromís de la teoria de la subespecificació referit al punt d'articulació, l'articulador Coronal és absent de la representació d'aquests segments. Les representacions originals de [ɲ] i [n] seran ben formades després de la introducció de Coronal, que assumirà l'estatus d'articulador primari.

(12) En les variants del mallorquí que tenen l'oclusiva dorsal palatal o palatalitzada, el grup [ɲk] final de les formes en singular alterna amb [jn] amb el mot en plural: [ˈblajns] *blancs*, [ˈkrajns] *crancs*, [ˈtrojns] *troncs*, [ɔˈtɔːnɔjns] *artanencs*.

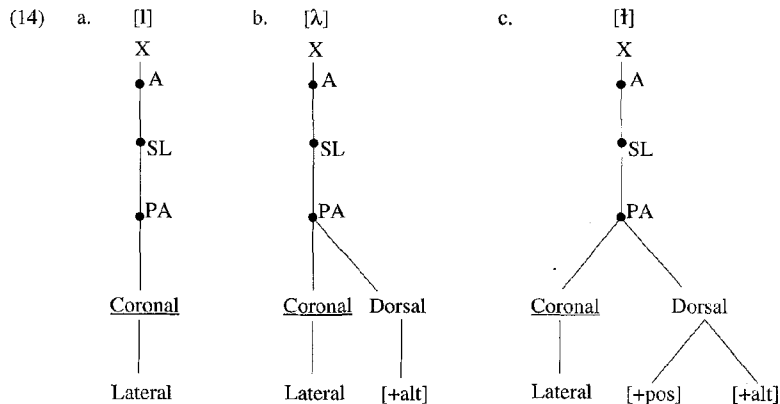
El procés de vocalització que acaba afectant la nasal palatal s'inicia amb una operació que desassocia el tret Nasal. L'origen del procés és, per tant, del tot independent del que desencadena la vocalització de l'estrident, que comença desassociant Estrident. Els gràfics que segueixen a (13) han de servir per veure els canvis que deriven de la desassociació de Nasal en la representació de la nasal palatal. Convé fer referència a *Preservació d'Estructura* per explicar que l'articulador Dorsal no pot esvenir l'articulador principal del segment, vegeu (13b). Es coneix amb aquest nom la generalització que recull l'oposició dels sistemes a crear segments que no són reconeguts o no pertanyen al sistema en qüestió. Certament no hi ha en català un segment Dorsal nasal o nasalitzat [ŋ] com el que es crearia si Dorsal fos acceptat com a primari per satisfer l'exigència de la Condició de l'Articulador Primari. Sí que existeix, en canvi, un segment no nasal amb articulador primari Dorsal. Després de la desassociació de Nasal a (13c) no hi haurà, per tant, cap obstacle per a la formació d'una [j] amb un primari Dorsal a (13d).

El procés de vocalització de [ɲ] s'assembla molt, doncs, al que afecta la [ʃ]. Es pot apreciar, però, una diferència interessant en el destí de la propietat desassociada. Estrident es perd, com hem vist, a [pej'frit]. Nasal, en canvi, troba la manera de quedar-se a la representació. La palatalitat de la [ɲ] del mot ['aɲ] queda representada per la [j], com en el cas de la [ʃ]; la diferència es concreta en la presència del caràcter nasal a [ajɲ'kurt] que contrasta amb l'absència d'estrident a [pej'frit]. Aquesta diferència s'ha d'atribuir, sens dubte, a la major capacitat d'assimilació de les nasals i es pot expressar

formalment a través de l'associació de l'autosegment Nasal que queda flotant a (13d) a la representació del segment següent.¹³

L'interès dels processos actius de vocalització del balear explica l'atenció preferent als dos tipus de palatals que he estudiat, l'estrident i la nasal. Vull explorar, també, però, les prediccions que deriven de l'adopció d'una representació de segment complex per a les laterals. Això em permetrà mostrar els efectes d'un possible canvi de [ʎ] a [j] en les representacions i atribuir-los a una operació inicial de desassociació de Lateral o deslateralització. Igualment, confio que una referència necessàriament ràpida a la lateral velaritzada, amb l'anàlisi del canvi de [ʃ] a [w], em servirà per apuntar les possibilitats d'extensió de l'argumentació que he presentat a altres segments complexos no palatals. Les representacions de (14) corresponen a les versions possibles d'un segment lateral. La lateral alveolar o coronal pura (14a), la palatal (14b), i la velar o velaritzada (14c). En el català d'avui podem justificar les dues primeres representacions, [l] a [l]egal i [ʎ] a [ʎ]iure. La realització fonètica de la [l] catalana és clarament velar, l'articulació sistemàtica com a velar és l'evidència d'una estratègia compartida pels parlants que s'ha de veure com un tret propi de la fonètica del català.¹⁴ No podem trobar, però, mostres de la realitat fonològica del caràcter velar de la lateral actual, no hi ha cap procés que exigeixi i justifiqui una representació com la de (14c) per a la lateral del català. Direm, així, que els segments del sistema són [l] i [ʎ] i que la realització normal de la primera presenta un gest velar. La realitat del català d'ara no ens ha de fer desdir d'apuntar la possibilitat que en estadis anteriors de la llengua hi pogués haver una representació com la de (14c), que podria intervenir en els processos de vocalització d'arrel disssimilatòria (*sou*) o assimilatòria (*auba*). Es pot justificar també per a l'occità una lateral velaritzada fonològica a partir de les alternances morfologitzades del tipus [ˈval] *val* 'val' [ˈvowˈɾɔ] *vaurà* 'valdrà'.¹⁵

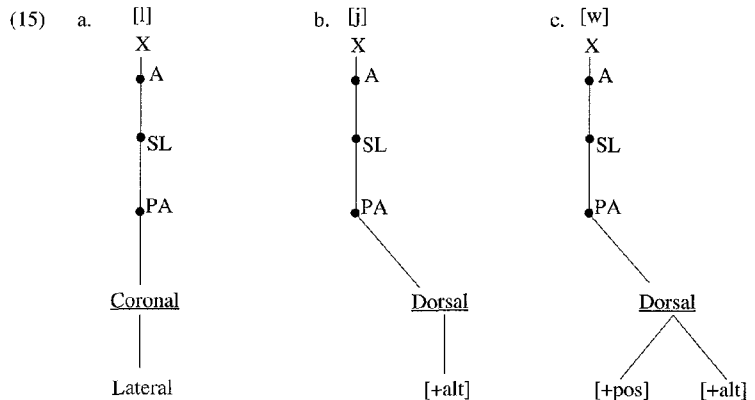

(13) En els grups de tres consonants la conservació de la nasal està garantida independentment del seu origen. Així no s'esborra tampoc la nasal de [kujn] *favəs*, *cuin faves*, encara que no prové d'una desintegració de [n]. Quan la primera consonant del grup de tres és una vibrant simple és aquesta la que s'elideix i la nasal, que per la seva posició hauria de ser l'objecte de l'elisió, es queda ([kampuˈdento] *carn pudenia*). L'observació del conjunt de les realitzacions del balear contradiu la posició de Mascaró (1986). Aquest autor defensa que la [j] forma un díftong breu amb la vocal i interpreta el manteniment de la nasal com un efecte d'allargament compensatori. Sembla clar que la [j] ocupa la posició original de la [j] i de la [n] i que el resultat final s'ha de veure en relació a les propietats específiques d'Estrident i de Nasal, respectivament.

(14) Vegeu Recasens (1986: 95) i Barnils (1933: 167).

(15) La vocalització de la lateral és un procés corrent. Es pot estudiar en els sistemes del polonès, el francès antic, el neerlandès o el portuguès, entre altres. Les dades de l'occità són de Sauzet (1982). Vegeu, però, l'observació de Coromines (1990: 39) a propòsit de la lateral de l'aranès.

La desassociació de Lateral aplicada a les representacions de (14) tindrà com ha resultat les representacions derivades de (15). La lateral alveolar o coronal pura admetrà la reassociació de la propietat, que crearà de nou el node Coronal que la domina (15a). En la palatal i la velaritzada la deslateralització haurà permès que les articulacions secundàries dorsals passin a ser primàries. L'efecte derivat és la impossibilitat de recuperar els caràcters lateral i coronal.

En aquest treball he volgut justificar el caràcter complex dels segments palatals a partir de l'anàlisi fonològica del seu comportament. L'aportació explicativa més rellevant es relaciona amb el fet que els processos de vocalització només es donen en els segments complexos, però no han d'afectar necessàriament tot el conjunt de segments complexos en un sistema concret. L'estudi fonètic de l'articulació d'aquests sons aporta arguments que també van en aquesta direcció. El treball bàsic de Keating (1988) recull dades radiogràfiques que reflecteixen un gest articulari complex. Els estudis de Ladefoged (1988), Maddieson & Ladefoged (1989) i Recasens (1990), proposen visions diferents que reconeixen, en part, la possibilitat d'una articulació composta o complexa en les palatals. Es pot retreure, per tant, una fonamentació fonètica del caràcter complex de les palatals del català i de la lateral velaritzada. Res no ens autoritza, però, a utilitzar aquesta coincidència com un argument si no hi ha un compromís més gran que faci convergir la recerca dels fonetistes i la dels fonòlegs.

BLANCA PALMADA
Universitat de Girona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARCHANGELI, D. & D. PULLEYBLANK (1986) *The Content and Structure of Phonological Representations*, Manuscrit, Tucson/Los Angeles, University of Arizona/University of Southern California.
- BARNILS, P. (1933) «Pronunciacions normals catalanes», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 6, pp. 163-174.
- BIBILONI, G. (1983) *La llengua dels mallorquins. Anàlisi sociolingüística*, Tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- COROMINES, J. (1990) *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.
- HUALDE, J. I. (1989) «Silabeo y estructura morfé mica en español», *Hispania* 72, pp. 822-831.
- KEATING, P. (1988) «Palatals are complex segments: x-ray evidence», *UCLA Working Papers in Phonetics* 69, pp. 77-91.
- KUEN, H. (1932-34) «El dialecto de Alguer y su Posición en la Historia de la Lengua Catalana», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 5, 1932, pp. 121-177; 7, 1934, pp. 41-112.
- LADEFOGED, P. (1988) «Hierarchical features of the International Phonetic Alphabet», *UCLA Working Papers in Phonetics* 70, pp. 1-12.
- LIPSKI, J. M. (1989) «Spanish *Yeísmo* and the Palatal Resonants: Towards a Unified Analysis», *Probus* 1, pp. 211-223.
- MADDIESON, I. & P. LADEFOGED (1989) «Multiply Articulated Segments and Feature Hierarchy», *UCLA Working Papers in Phonetics* 72, pp. 116-138.
- MASCARÓ, J. (1986) «Compensatory Diphthongization in Majorcan Catalan», Wetzels, L. & E. Sezer, eds., *Studies in Compensatory Lengthening*, Dordrecht, Foris, pp. 133-146.
- MCCARTHY, J. (1986) «OCP Effects: Gemination and Antigemination», *Linguistic Inquiry* 17, pp. 207-263.
- PALMADA, B. (1990) «Complicar-se la vida per simplificar la gramàtica», *Comensenyar català a adults* 23, pp. 22-24.
- (1991) *La fonologia del català i els principis actius*, Tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1992a) *Gliding Processes and Complex Segments*, Treball presentat al 7th International Phonology Meeting, Krems.
- (1992b) «En defensa de labiodental», Treball presentat al *Bigarren Ihardunaldiak Gramatika Sorzaila*, Vitoria-Gasteiz, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- (1993a) *Constituent Structure in the Oral Cavity*, Treball presentat al *Phonology Workshop - 16th GLOW Colloquium*, Lund.
- (1993b) «La construcció de les síl·labes i l'elisió vocàlica del català», *Llengua & Literatura* 5, pp. 371-392.

- PALMADA, B. (1994a) *La representación de las palatales*, Treball presentat al IV Col·loqui de Gramàtica Generativa, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili.
- (1994b) «Sobre la semblança excessiva en fonologia», *Els Marges* 49, pp. 95-106.
- (1994c) *La fonologia del català: els principis generals i la variació*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1995) «From Place to Continuancy», dins Hulst, H. van der & J. van de Weijer, eds., *Leiden in Last: HIL Phonology Papers I*, The Hague, Academic Graphics, pp. 299-313.
- PALMADA, B. & P. SERRA (1991) «On the Specification of Coronals», *Catalan Working Papers in Linguistics* 1, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 181-199.
- (1993) *Gliding Processes, Feature Geometry and Underspecification*, Treball presentat a la *Sound Change Conference of the Linguistic Society of Belgium*, Brussel·les.
- RAFEL, J. (1978) «Escissió i coalescència fonemàtiques: precisions teòriques», *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach II*, Universidad de Oviedo, pp. 195-215.
- (1981) *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- RECASENS, D. (1986) *Estudis de fonètica experimental del català oriental central*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1990) «The articulatory characteristics of palatal consonants», *Journal of Phonetics* 18, pp. 267-280.
- SAGEY, E. C. (1986) *The Representation of Features and Relations in Nonlinear Phonology*, Tesi doctoral, Cambridge, Massachusetts, MIT.
- SAUZET, P. (1982) «Autour des géminées: des filtres à une critique du segmentalisme», *Recherques linguistiques* 10, pp. 64-123.
- SERRA, P. (1996) *Sobre la naturalesa de l'extrasil·labicitat: les consonants finals de l'alguerès*, Treball presentat al VI Col·loqui de Gramàtica Generativa, València, Universitat de València.
- (en premsa) «El patró sil·làbic del sard a la fonologia de l'alguerès», *Actes del VI Congrés de l'Associazione Italiana di Studi Catalani*, Càller.
- YIP, M. (1988) «The Obligatory Contour Principle and Phonological Rules: A loss of Identity», *Linguistic Inquiry* 19, pp. 65-100.